

hlásil, »že všechnu ztrátu, kterou by Jednota při podniku tom utrpěla, hotov jest sám nahraditi, ano peníze za výtisky, které by zbývaly, k uhrazení deficitu, že napřed složí a o prodej se postará«.*) Toto prohlášení rozhodlo a zpráva v r. 1870 vyšla redakcí Neumanna a Zahradníka. Pak hned nato vyšla ještě druhá zpráva (r. 1870, 96 str.) a roku 1871 třetí zpráva. Jelikož pak žádné finanční nesnáze se nevyskytly, ba naopak Jednota nacházela podpory i u kruhů širších, bylo v únoru r. 1872 usneseno, aby vydáván byl *Časopis pro pěstování matematiky a fysiky* a aby prvé číslo vyšlo v den oslavy památky založení »Spolku pro volné přednášky z matematiky a fysiky« před 10 lety. Redaktorem *Časopisu* zvolen prof. Studnička a stálými spolupracovníky jmenováni prof. Blažek, Em. Weyr a docent Neumann. Prof. Studnička redigoval *Časopis* 10 let; při tom byl ovšem také hlavním spolupracovníkem. Netřeba zde vykládati, jak znamenitou pomůckou pro vzbuzení zájmu o vědy matematické a fysikální, zejména však matematické, se *Časopis* stal. Zasluhu o to má, jak z vyličeného patrně, v prvé řadě Studnička; bez jeho iniciativy by tak záhy k vydávání *Časopisu* se nebylo přikročilo.

Majíce toto na paměti, uchováme Studničku ve vděčné památce.

K. P.

K uctění památky svého zvěčnělého otce prof. dr. F. J. Studničky věnovala v den dvacátého pátého výročí jeho úmrtí sl. *Růžena Studničková* Kč 125— na Studničkův fond. Výbor Jednoty vyslovil dárkyni vřelý dík a doplnil věnovanou částku na Kč 250—.

Lalandeovu cenu pro astronomii udělila Akademie věd v Paříži prof. Dru V. Nechvílovi, astronomu československé hvězdárny, za rok 1927. Hlavní práce Nechvílova z r. 1927 týká se zkoumání vlastních pohybů 3802 hvězd (*Bulletin Astronomique*, tome V. fascicule III, Publ. Státní hvězdárny č. 4). Důkladné teoretické zpracování výsledků vedlo ku potvrzení fakta, že i hvězdy nejslabší, 16. velikosti, pohybují se ve dvou přednostních směrech souhlasně s hypotézou Eddingtonovou neb Schwarzschildovou.

Cena Lalandeova byla založena pro pracovníka francouzského neb cizího »za nejzajímavější pozorování, nebo za nejužitečnější pojednání, nebo práci pro pokrok astronomie«.

Nuší.

H. A. Lorentz zemřel 4. února 1928 v Haarlemu.

Hendrik Antoon Lorentz narodil se 18. července 1853 v městě Arnhem v Nizozemí, studoval v Leidenu, vyučoval od roku 1872 na »Burgeravondschoot« v Arnhemu; r. 1875 dosáhl na základě disertace »Over de theorie der terugkaatsing en breking van het licht« hodnosti doktora matematiky a fysiky (»Doctor in de Wis- en Natuurkunde«) na universitě v Leidenu. V r. 1878 stal se profesorem teoretické fysiky na universitě v Leidenu ve věku 24 let

*) Dějepis jednoty českých matematiků v Praze, v Praze 1872.

a setrval tam jako řádný profesor až do r. 1912, kdy se vzdal řádné profesury a přesídlil do Haarlemu, kde řídil fyzikální část vědeckého ústavu »Teyler's Stichting«. Od té doby zůstal mimořádným profesorem university leidské, kde přednášel jednu hodinu týdně. Nástupcem jeho na řádné stoličce teoretické fyziky v Leidenu stal se prof. P. Ehrenfest. V r. 1902 obdržel Lorentz spolu se Zeemanem Nobelovu cenu za fyziku (každý polovinu). Byl předsedou »Conseils Solvay«, předsedou »Commission Internationale de Coopération intellectuelle«, byl po 45 let členem nizozemské Akademie věd a v l. 1910—1921 předsedou jejího přírodovědeckého oddělení a tudíž v těch letech každý druhý rok presidentem Akademie. Rektorem university leidské byl ve stud. roce 1899/1900. V r. 1905 zvolen byl za zahraničního člena Royal Society, o tři léta později obdržel Rumford Medal a v r. 1918 Copley Medal. Dostalo se mu mimo četná vědecká vyznamenání v cizině vysoké pocty z rukou královniných: Het Grootkruis in de Orde van Oranje Nassau. Od r. 1923 byl čestným členem naší Jednoty JČMF. Vědecký vzhlas Lorentzův rostl netušeně rychle; volaly jej university v Utrechtě, Vídni a Mnichově brzy po sobě, avšak Lorentz zůstal věren universitě leidské do smrti. Byl zván k přednáškám nejen do četných významných evropských universitních měst, nýbrž i do Ameriky (Pasadena v Californii).

Význam Lorentzův ve fyzice jest obrovský. Před 52 lety, kdy psal Lorentz svoji doktorskou disertaci, byla fyzika ještě na daleko nižším stupni svého vývoje, než v dnešních dobách. Maxwelllovo standardní dílo »A treatise on electricity and magnetism« bylo sice již na světě, avšak jeho čtenářů nebylo mnoho a snad ještě méně těch, kteří Maxwelllovi rozuměli. Tehda nebylo ještě provedeno určení poměru náboje a hmoty elektronu, začez vděčíme J. J. Thomsonovi, o pokusech Hertzových nebylo též ani potuchy, elektron byl úplně neznám a nikomu se ani nesnilo ještě o principu relativity nebo o Bohrových drahách. V těch dobách sotva 22letému Lorentzovi stačila Helmholtzova poznámka o krajových podmínkách, jež musí býti splněny na rozhraní dvou prostředí, k tomu, aby vážněji přemýšlel o teorii odrazu a lomu světla (též na krystalech a kovech); tak vznikla jeho disertace, v níž ukázal, že Maxwellově elektromagnetické teorii světla musí býti dána přednost před teorií undulační.

Vliv Lorentzův na rozvoj fyziky byl tak rozhodný, že nikdo nemůže říci, jak dlouho by bylo ještě trvalo — nebýti prací Lorentzových —, než by věda správně poznala vliv hmoty a jejích pohybů na elektromagnetické a optické děje. Lorentz pokračoval v Maxwellově životním díle úplně konsekventně a objasnil nejen vztah hmoty k elektromagnetickému poli, nýbrž i položil základy obou velkolepých staveb fyziky našeho století: teorie relativity a elektrické teorie hmoty. Jeho dílo vyznačuje se tak podivuhodnou uceleností, že axiomatická báze jeho dá se podle slov Einsteinových

shrnouti v jedinou větu: »Maxwellovy rovnice platné pro prázdnotu platí všude a hmota působí elektromagneticky jedině tím, že její nejmenší částice jsou nositeli elektrických nábojů.« Opíraje se o tyto předpoklady, odvodil Lorentz takřka nepřehledné množství důsledků, jež byly potvrzeny zkušeností.

Je tomu asi dvacet let, co fyzikové poznali, že Lorentzova obdivuhodná elektrodynamika potřebuje zdokonalení, aby bylo možno podati uspokojivý výklad t. zv. kvantových zjevů. Také při těchto tápajících pokusech našich dnů, usilujících o to, abychom aspoň poněkud pronikli do dějů přírodních, odehrávajících se v mizivě malých prostorech, slouží Maxwell-Lorentzova teorie jako důležitá pomůcka; Lorentz sám spolupůsobil rozhodujícím způsobem při tomto novějším rozvoji fyziky, jednak jasným a obecným důkazem, že t. zv. klasická teorie nepostačuje, jednak odvozením důležitých jednotlivostí; jako vůbec se věnoval s tímž zájmem speciálním problémům příležitostně se vyskytnuvším jako otázkám principiálního rázu. Sotva by se asi našel speciální obor fyzikální vědy, který by nedoznal pokroku zásluhou Lorentzovou.

O talentu jeho svědčí vzpomínka jeho spolužáka ze střední školy, prof. Hagy. Tehda bylo Lorentzovi necelých 16 let; jeho učitel na střední škole, Van Bemmelen, na nějž Lorentz po celý život vzpomínal s láskou a úctou, odvozoval jednou ve školní hodině zákon Snelliův z principu Huygensova, při čemž ve výkladu náhle uvázl. I obrátil se o radu k mladému Lorentzovi, který přišel k tabuli a hned převedl důkaz do správných kolejí, takže mu Van Bemmelen poděkoval a mohl ve výkladu pokračovati.

Již disertace mladistvého Lorentze vyznačuje se jasností, průzračností a jednoduchostí, kterou se vždy vyznamenávají jeho další spisy a přednášky. Universitní přednášky Lorentzovy byly pravým vědeckým i estetickým požitkem. Nejsložitější problémy přednášel a propočítával tak jednoduše, že to vzbuzuje opravdový podiv. Dostalo se mi též toho štěstí poslouchati přednášky Lorentzovy, které konával každé pondělí v 11 hod. dopol. v posluchárně pro teoretickou fyziku ve fyzikálním ústavě leidské university. Nemohu zapomenouti před sebou jeho krásné oči, z nichž zářila láska k předmětu, o němž na kouzlo, které vyzařovalo z celé osobnosti Lorentzovy. Jeho jemný smysl pro věci i osoby, milý humor a skvělý způsob přednesu uváděly člověka nepozorovatelně na správnou cestu. Vidím právě vykládal, máje v ruce deník, kde měl celou přednášku pečlivě vypracovanou; velmi často byly to nové věci původní, které si v neděli před tím do sešitů zapisoval ve své pracovně v Haarlemu, pokouje při tom libovonný holandský doutník. A což kolokvia, t. j. rozhovory, které mívával s kroužkem fyziků z okolních měst, taktéž v Haarlemu! Byl to muž neobyčejně skromný a ušlechtilý v každém ohledu, jehož ohromná inteligence musila býti patrna na první pohled každému, kdo s ním přišel do styku. O něm platila v nejpřesnější míře slova: »Doctissimus quisque modestissimus«. Trpěl jako málo-

kdo, neštěstím Evropy, a namáhal se se všech sil vzkřísiti válkou přerušenou nebo ochromenou spoluprací všeho lidstva. Těžko říci, zda v Lorentzovi bylo možno milovati více vědce, či člověka. Málokomu bylo dáno, aby tvořil umělecká díla, ale kolik je těch, jimž bylo popřáno, aby jejich vlastní život vyrostl v dílo umělecké? A to Lorentzovi osudem dáno bylo.

Jeho odchodem utrpěla nejen věda, nýbrž i celá lidská společnost ztrátu nenahraditelnou.

V. Trkal.

Henri Bosmans †. Matematicko-historickým světem rozlétny se černě ovroubené lístky se smutnou zvěstí, že Rev. P. Henri Bosmans S. J. již není mezi živými. Jeho život je uzavřen do tří dat. Narodil se r. 1852, do Tovarišstva Ježíšova vstoupil r. 1871 a zemřel 3. února r. 1928. Mezi těmito třemi daty je však ohromná práce. E. Bertolotti ho kdesi nazval nejučenějším ze žijících historiků matematiky. A právem. Byl jím vedle G. Eneströma, před málo lety zemřelého. S tím však rozdílem, že Eneström ve svém fanatismu vědecké pravdy byl někdy příliš ostrý, kdežto Bosmans, i když jeho vědecké svědomí mu kázalo opravit omyly nebo nedopatření autorů, učinil tak vždy s jemným taktem, plným uznání pro vykonanou práci druhých a s pochopením přirozených lidských slabostí. Je nemožno ve stručné zprávě oceniti jeho vědeckou činnost, neřku-li vypočísti všecky jeho práce. Jen abych činnost jeho stručně charakterisoval, připomínám, že jsou takřka nabity literárními údaji a doklady. Nestaví odvážných hypotéz, nýbrž snáší s mravenčí pílí fakta a fakta, která shledává po všech možných knihovnách. I v pražských knihovnách shledával mým prostřednictvím zapadlé disertace, jen aby spolehlivě vykreslil vědecký profil mužů, jejichž práci se právě obíral. Svou péči a svou lásku věnoval dějinám matematiky nizozemské. Bolestně nesl proto zkázu pokladů knihovny Lovaňské, kde navždy zanikl mnohý unikát nizozemské matematiky. Nebylo snad dopisu, kde by tato bolest nebyla proskočila aspoň mezi řádky. Jeho plodnost byla veliká. Kdo byl tak šťasten, že s ním byl ve výměně publikací, tomu nejméně jednou měsíčně přinesla pošta na psací stůl balíček separátů, z nichž každý byl cenný a bohatý materiálem. Neměl jsem to štěstí znáti P. Bosmanse osobně. Znal jsem ho jen z jeho prací a z naší vzájemné odborné korespondence. Ale pročítaje jeho milé, drobným a úhledným písmem psané dopisy, cítil jsem, že za nimi stojí dobrý, skromný člověk, opravdový vědec, v jehož pracovní energii by nikdo nehledal stařečka nad hrobem. Čest budiž jeho památce!

Q. Vetter.

Osmý mezinárodní kongres matematiků v Bologni 3.—10. září 1928. Svou předběžnou zprávu o tomto sjezdu doplňujeme, podle došlého oběžníku, dalšími podrobnostmi. Sjezd bude konán pod protektorátem italského krále. Kdo chce na sjezdu přednáseti v některé sekci, má oznámiti název a obsah svého sdělení příslušné sekci do konce května t. r. (Několik formulářů pro toto ozná-